

The Effect of Obsessive-Compulsive Personality Disorder (OCPD) on Criminal Responsibility in the Legal Systems of Iran and Canada

Milad Mehrban¹, Mehdi Esmaeli^{2*}, Hasan Hajitabar Firozjaee³

1. PhD Student in Criminal Law and Criminology, Ayatollah Amoli Branch, Islamic Azad University, Amol, Iran.

Email: m@gmail.com

2. Assistant Professor, Department of Law, Criminal Law and Criminology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

*Corresponding Author: Email: dresmaeli@yahoo.com

3. Assistant Professor, Department of Law, Ghaem Shahr Branch, Islamic Azad University, Ghaem Shahr, Iran.

Email: hajitabar@yahoo.com

ABSTRACT

The mental state of the accused is a critical factor in assigning criminal responsibility. In particular, the absence of intellect is considered one of the factors precluding criminal responsibility. In the Islamic Penal Code, the temporary loss of intellect at the moment of committing a crime is also accepted among these factors. This study, utilizing an analytical-descriptive approach, examines the effect of obsessive-compulsive personality disorder (OCPD) on the commission of crime and the determination of the criminal's punishment in the two legal systems of Iran and Canada. This particular mental illness can cause a change in personality such that the afflicted individual is incapable of recalling the said changes and, as a result, commits a crime involuntarily. In the Iranian legal system, there is no standardized forensic evidence for identifying such a condition,

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:
Shahr-e Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:
Original Research

DOI:
10.48300/jlr.2024.164451.1199

Received:
1 January 2024

Accepted:
11 May 2024

Published:
7 October 2025

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

and claims of this nature are often rejected; consequently, the judge cannot give effect to claims lacking a substantiated basis, yet the principles of criminal justice require that the criminal's punishment be carried out. In contrast, in the Canadian legal system, which relies on modern scientific findings, the evidence for this condition is recognized, and upon its verification, the possibility exists for the perpetrator to be exempted from punishment. Emulating this approach is also feasible in Iran; provided that, upon confirmation by trusted judicial specialists, the said method of proof is placed at the disposal of the Legal Medicine Organization in the form of a regulation, and the judicial procedure is obliged to adhere to it.

Keywords: Absence of Intellect, Criminal Responsibility, Obsessive-Compulsive Personality Disorder (OCPD), Legal Systems of Iran and Canada, Evidence.

Excerpted from the Ph.D. thesis entitled "Analytical Study of the Occurrence of Crime under the Influence of Mental Disorder and its Punishment with a Look at the Criminal Law of England", Ayatollah Amoli Branch, Islamic Azad University, Amol, Iran.

Funding:

The author(s) received no financial support (funding, grants, and sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author contributions:

Milad Mehrban: Conceptualization, Methodology, Software, Validation, Formal Analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Visualization, Supervision, Project Administration.

Mehdi Esmaeli: Conceptualization, Methodology, Software, Validation, Formal Analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Visualization, Supervision, Project Administration.

Hasan Hajitabar Firozjaee: Conceptualization, Methodology, Software, Validation, Formal Analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Visualization, Supervision, Project Administration.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Mehrban, Milad, Mehdi Esmaeli & Hasan Hajitabar Firozjaee. "The Effect of Obsessive-Compulsive Personality Disorder (OCPD) on Criminal Responsibility in the Legal Systems of Iran and Canada". *Journal of Legal Research*, 24, no. 63 (October7, 2025), 217-240.

Extended Abstract

The absence of intellect is one of the factors precluding criminal responsibility. In the Islamic Penal Code, the temporary loss of intellect at the moment of committing a crime is also considered among the factors precluding criminal responsibility. This study, utilizing an analytical-descriptive method, seeks to examine the effect of obsessive-compulsive personality disorder (OCPD) on the commission of crime and the punishment of the criminal in the two legal systems of Iran and Canada. In this increasingly recognized mental illness, the personality is altered in such a way that the patient is incapable of recalling the alterations and thus proceeds to commit a crime involuntarily. In the Iranian legal system, there is no reliable forensic evidence for recognizing this condition, and claims to this effect are usually rejected. Naturally, the adjudicator cannot give effect to claims without strong evidence; meanwhile, the principles of criminal justice demand the punishment of the criminal. In the Canadian legal system, drawing from scientific findings, the evidence for this condition is recognized, and based on that, the criminal may be absolved from punishment. This model can be utilized in Iran, and provided it is confirmed by certified judicial specialists, this method of proof can be placed at the disposal of the Legal Medicine Organization in the form of a regulation, and the judicial procedure can be obliged to follow it. The Iranian legislator, in the Public Penal Code (the former law) and the subsequent Islamic Penal Code of 2013, has strictly stated that insanity at any moment of the felony precludes criminal responsibility. This means that if a permanently insane person commits murder, or if an individual, for any reason, experiences a momentary loss of intellect and commits a crime at that time, they will not be subject to punishment. A criticism that the majority of jurists have raised is that, from a scientific perspective and according to the opinions of certified physicians, only permanent insanity is definitively diagnosable, and other forms of momentary loss of intellect are reported merely with conjecture and relatively low certainty; meanwhile, if the act is *malum in se*, the presumption is that it was committed intentionally unless there exists acceptable evidence to refute this. Therefore, the establishment of the preclusion of criminal responsibility due to momentary loss of intellect has remained merely a written provision and lacks practical application. Among the factors that cause a momentary loss of intellect, the OCPD has recently been raised. Sufferers of this mental illness may react with intense obsession regarding their cleanliness and ultimately, with the aim of defending their rigid way of life, sometimes experience a dissociative personality disorder which they themselves do not remember. This mental problem may lead to the commission of a felony against another. Currently, Canadian common law is pioneering in recognizing this illness, and if a documented case history of such

individuals is available, the only punishment applied to them is compulsory treatment until full recovery. Scientific research regarding this type of illness is relatively limited, and aside from Canada, no other country has considered this matter as part of the factors precluding criminal responsibility. Laws are enacted with the aim of implementing the general principles of justice. If a law lacks an enforcement mechanism, it will not achieve any of its lofty objectives. An individual who has momentarily lost their intellect and during that time has committed a crime lacks the mental and material elements of the crime. Therefore, punishing them is inconsistent with the principles of criminal justice. They should only be obliged to undergo treatment, and if their mental condition is dangerous, they should be kept in an appropriate treatment place. However, one of the detriments of this legal protection is that criminals may try to escape punishment under the pretext of such a mental condition, and if they succeed in this, the lofty objectives of criminal policy will not be realized. Therefore, to achieve these objectives, reliable evidence must be found. The Canadian judicial system, regarding this relatively newly recognized illness, employs evidence that can be considered trustworthy. Given that Canada is currently the only country that relies on this evidence, it can serve as a model for other countries. In such cases, certified specialists must provide their expert opinion. If this opinion yields a precise assessment that the defendant lacked mental capacity at the time of the act, it is legally justified to preclude punishment, as the individual was not culpable. Iran's legal system generally suffers from a weakness in the implementation of Article 149 of the Islamic Penal Code, because the evidence for crimes has been separated according to their nature, and no reliable legal evidence has been introduced for proving the momentary loss of intellect at the time of the crime's occurrence. The model used in Canada can be tested, and if it scientifically possesses the necessary criteria to alleviate judicial concerns, it can be introduced to Legal Medicine Organization in the form of an executive regulation. In this case, even without the need to change the existing laws, similar cases can be referred to Organization, and if a relevant report is issued, the judge's knowledge can also confirm it. Naturally, the general judicial perspective must formally oversee the specialized reports, and it is then that the desired condition can be identified with minimal error.

اثر اختلال شخصیتی و سواسی بر ارتکاب جرم در نظام حقوقی ایران و کانادا

میلاذ مهربان^۱، مهدی اسماعیلی^۲، حسن حاجی تبار فیروزجائی^۳

۱. دانشجوی دکترای حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد آیت‌الله‌املی، دانشگاه آزاد اسلامی، آمل، ایران.
m@gmail.com

۲. استادیار، گروه حقوق، جزا و جرم‌شناسی، واحد تهران مرکز، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
*نویسنده مسئول: dresmaeli@yahoo.com

۳. استادیار، گروه حقوق، واحد قائم‌شهر، دانشگاه آزاد اسلامی، قائم‌شهر، ایران.
hajitabar@yahoo.com

چکیده:

فقدان عقل از جمله عوامل رافع مسئولیت کیفری به شمار می‌رود. در قانون مجازات اسلامی، زوال موقت عقل در لحظه ارتکاب جرم نیز در زمره این عوامل پذیرفته شده است. پژوهش حاضر با رویکرد تحلیلی - توصیفی، به بررسی اثر اختلال شخصیتی و سواسی بر ارتکاب جرم و تعیین مجازات مجرم در دو نظام حقوقی ایران و کانادا می‌پردازد. این بیماری روانی نوظهور موجب تغییر شخصیت به گونه‌ای می‌شود که فرد بیمار قادر به یادآوری تغییرات مزبور نبوده و در نتیجه به صورت غیرارادی مرتکب جرم می‌گردد. در نظام حقوقی ایران، ادله اثبات قابل اعتمادی برای شناسایی چنین وضعیتی وجود ندارد و ادعاهایی از این دست اغلب رد می‌شوند؛ زیرا قاضی نمی‌تواند به ادعاهای فاقد پشتوانه مستدل ترتیب اثر دهد و اصول عدالت کیفری اقتضا می‌کند که مجازات مجرم اجرا شود. در مقابل، در نظام حقوقی کانادا که متکی بر یافته‌های علمی است، ادله اثبات این وضعیت به رسمیت شناخته شده و در صورت احراز آن، امکان معافیت

پژوهش‌گاه حقوق

نوع مقاله:
پژوهشی

DOI:

10.48300/jlr.2024.164451.1199

تاریخ دریافت:
۱۴۰۲ دی ۱۱

تاریخ پذیرش:
۲۲ اردیبهشت ۱۴۰۳

تاریخ انتشار:
۱۵ مهر ۱۴۰۴

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوقی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوقی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز 4.0 Creative Commons Attribution Non-Commercial License منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

مرتکب از مجازات وجود دارد. الگوبرداری از این رویکرد در کشور ما نیز امکان‌پذیر است؛ به شرط آنکه با تأیید متخصصان معتمد قضایی، شیوه اثبات مزبور به صورت آیین‌نامه‌ای در اختیار سازمان پزشکی قانونی قرار گیرد و رویه قضایی نیز ملزم به تبعیت از آن گردد.

کلیدواژه‌ها:

فقدان عقل، مسئولیت کیفری، اختلال شخصیتی و سواسی، نظام حقوقی ایران و کانادا، ادله اثبات.

برگرفته از رساله دکتری با عنوان «نقش اختلال روانی در وقوع جرم و کیفردهی آن در نظام‌های حقوقی ایران، انگلستان و کانادا»، واحد آیت‌اله آملی، دانشگاه آزاد اسلامی، آمل، ایران.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

میلاذ مهربان: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، استفاده از نرم‌افزار، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، تصویرسازی، نظارت، مدیریت پروژه. مهدی اسماعیلی: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، استفاده از نرم‌افزار، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، تصویرسازی، نظارت، مدیریت پروژه. حسن حاجی‌تبار فیروزجائی: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، استفاده از نرم‌افزار، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، تصویرسازی، نظارت، مدیریت پروژه.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

مهربان، میلاذ، مهدی اسماعیلی و حسن حاجی‌تبار فیروزجائی. «اثر اختلال شخصیتی و سواسی بر ارتکاب جرم در نظام حقوقی ایران و کانادا». مجله پژوهش‌های حقوقی، ۲۴، ش. ۶۳ (۱۵ مهر ۱۴۰۴)، ۲۱۷-۲۴۰.

مقدمه

در تمامی نظامات حقوقی جهان، جنون مانع از اجرای مجازات مجرم است. اصل بر این است که فرد عاقل به سبب استفاده ناصحیح از عقل خویش می‌بایست مجازات شود که نخست، از جهت عذابی که متحمل شده، اصلاح گردد، دوم، اصول عدالت اجرایی شود و سوم، این عذاب، عاملی بازدارنده برای دیگر افرادی شود که در حال و آینده قصد انجام جرم مشابه را دارند.^۱ اجرای مجازات بر مجرم فاقد عقل موجد اصلاح وی نخواهد شد، در عین حال از دیگر مجازات‌ها نیز عبرت نخواهد گرفت؛ بنابراین فاقد مسئولیت کیفری شناخته می‌شود.

قانونگذار کشورمان در قانون مجازات عمومی (قانون پیشین) و قانون جدید سال ۱۳۹۲، به صورت اکید بیان داشته که جنون در هر لحظه از جنایت موجب رفع مسئولیت کیفری است؛ بدین معنا که اگر مجنون، دائمی مرتکب قتل شود و یا اینکه فردی به هر دلیل به صورت لحظه‌ای زوال عقل پیدا نموده و در آن زمان مرتکب جرمی شود، قابل مجازات نخواهد بود. ایرادی که اکثریت حقوق‌دانان به آن وارد کرده‌اند این است که از نظر علمی و رأی پزشکان معتمد، تنها جنون دائمی به صورت قطعی قابل تشخیص است و دیگر جنبه‌های زوال عقل لحظه‌ای، تنها با حدس و گمان و با اطمینان نسبتاً پائین گزارش شده و در عین حال اگر فعل مجرمانه نوعاً مجرمانه باشد، اصل بر ارتکاب عمدی آن است، مگر آنکه ادله قابل قبولی بر رد آن وجود داشته باشد؛ بنابراین تأسیس رافعیست مسئولیت کیفری به سبب زوال عقل لحظه‌ای، تنها در حدیک نوشته باقی مانده و فاقد جنبه کاربردی است.

از بین عواملی که به صورت لحظه‌ای موجب زوال عقل می‌گردند، به‌تازگی بحث «اختلال شخصیتی وسواسی» مطرح است. مبتلایان به این بیماری روحی با وسواس شدید نسبت به نظافت خود واکنش نشان داده و در نهایت با هدف جنگیدن برای زندگی سخت‌گیرانه خود، گاه دچار اختلال شخصیت شده که خود آن زمان را به یاد ندارند. این مشکل روحی ممکن است به ایراد جنایت به دیگری منتهی شود. در حال حاضر کامن‌لای کانادا پیشگام در شناسایی این بیماری بوده و اگر سابقه پرونده‌ای از این افراد در دسترس باشد، تنها مجازات کار اجباری تا زمان افاقه کامل را برای آنها اعمال می‌گردد. تحقیقات علمی در خصوص این نوع بیماری به نسبت مختصر بوده و به جز کانادا، کشور دیگری این مهم را جزء عوامل رافع مسئولیت کیفری در نظر نگرفته است.

خالقی و رجبی (۱۳۹۲) ضمن تحلیل معیار نوعی در عنصر روانی جرم قتل عمدی بیان داشتند

۱. عباس زراعت، جرایم علیه اشخاص، ویرایش اول (تهران: انتشارات فکرسازان، ۱۳۸۶)، ۱۱.

که اختلال شخصیت مسئله‌ای ناشناخته بوده که می‌تواند به وقوع جرم بینجامد.^۲ بیگلری (۱۳۹۶) به بررسی عنصر روانی جرم بین‌المللی مرتبط با وسواس در فقه و حقوق پرداخته و بیان کرده است که به‌منظور پیشگیری از جرم، بیماری وسواس باید به‌سرعت درمان شود.^۳ صالح‌آبادی و توده (۱۳۹۶) به بررسی نقش اراده در عنصر روانی جرم پرداختند.^۴ ایمانی (۱۳۹۸) شاخصه‌های عنصر روانی جرم در نظام حقوقی ایران و انگلستان را مورد بررسی تطبیقی قرار داد.^۵ شاه‌بلخی (۱۳۹۹) جایگاه عنصر روانی جرایم عمدی در حقوق کیفری افغانستان و ایران را بررسی نمود.^۶ همان‌گونه که مشاهده می‌شود، با توجه به نو بودن موضوع اختلال شخصیت وسواسی، تاکنون هیچ پژوهش جنایی یا حقوقی مستقلی در این زمینه انجام نشده است. بررسی این موضوع همراه با مقایسه آن با الگوی کشور کانادا از جنبه‌های نوآورانه تحقیق حاضر به شمار می‌آید.

این پژوهش از آن جهت ضرورت دارد که در فقدان ادله علمی معتبر برای اثبات، بیماران مبتلا که به‌صورت غیرارادی مرتکب جنایت می‌شوند، علی‌رغم وجود حمایت‌های قانونی، همچنان مجازات شده و هیچ برنامه پیشگیرانه‌ای نیز برای اصلاح آنان پیش‌بینی نشده است. از این رو انجام این تحقیق به‌منظور ترغیب قانونگذار کشور به توجه جدی به این مسئله، ضروری به نظر می‌رسد و پژوهشگر بر آن شد تا تأثیر این بیماری روانی بر ابعاد و مسائل مجرمانه را مورد مطالعه و بررسی قرار دهد. ابتدا به معرفی این بیماری روانی و دیدگاه‌های علمی درباره آن پرداخته شده است. سپس جایگاه آن در نظام‌های حقوقی ایران و کانادا بررسی شده و زمینه برای تطبیق فراهم می‌شود. در پایان، پیشنهادهایی برای اجرای نتایج ارائه گردیده است.

۱- اختلال شخصیت وسواسی

۲. علی خالقی و محمدعلی رجب، «تحلیل معیار نوعی در عنصر روانی جرم قتل عمدی (مطالعه تطبیقی)»، پژوهشنامه حقوق کیفری، ۴، ۷ (۱۳۹۲)، ۱۲۱-۱۴۶.
۳. پویان بیگلری، «بررسی عنصر روانی جرم بین‌المللی نسل‌زدایی در فقه و حقوق»، پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، ۴، ۱۱ (۱۳۹۶)، ۱-۳۰.
۴. مزگان صالح‌آبادی و حسین توده، «بررسی نقش اراده در عنصر روانی جرم» (سومین همایش ملی پژوهش‌های نوین در حوزه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی ایران، قم، ۱۳۹۶)، ۱۲.
۵. معصومه ایمانی، «بررسی تطبیقی شاخصه‌های عنصر روانی جرم در نظام حقوقی ایران و انگلستان» (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تبریز، ۱۳۹۸).
۶. رحیم شاه‌بلخی، «جایگاه عنصر روانی جرایم عمدی در حقوق کیفری افغانستان و ایران» (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، جامعه المصطفی العالمیه، ۱۳۹۹).

اختلال شخصیت در واقع مجموعه‌ای از مشکلات روان‌شناختی است که با رفتار خشک، غیرقابل انعطاف و نسبتاً نامتعارف فرد در زندگی بروز می‌کند. به زبان ساده، اختلال شخصیت باعث می‌شود که رفتارها و افکار فرد از حالت طبیعی و نرمالی که افراد در جامعه و در طول زندگی از خودشان بروز می‌دهند، خارج شود. آنچه درباره اختلالات شخصیت مهم است، تشخیص به‌موقع و درمان سریع آن است؛ زیرا بروز اختلال شخصیت باعث می‌شود که کارایی و توان فرد برای انجام کارها به‌شدت کاهش یابد و در برخی موارد باعث آسیب به اطرافیان خود شود. تشخیص سریع و به‌موقع اختلالات شخصیتی می‌تواند سرعت پیشرفت مشکل را در فرد کاهش دهد و مسیر درمان را آسان‌تر کند.

برای آنکه مشکلات روان‌شناختی با عنوان اختلالات شخصیت شناخته شود، به تخصص و مهارت یک درمانگر نیاز است که به‌طور دقیق و اصولی آن را تشخیص دهد؛ بنابراین خودتشخیصی و خوددرمانی‌های بدون تخصص، هیچ‌گونه کاربرد و فایده‌ای ندارند. باید این نکته را به خاطر داشت که هر نوع مشکل روان‌شناختی یا تغییر رفتار در افراد را نمی‌توان به‌عنوان اختلال شخصیتی در نظر گرفت. برای آنکه یک مسئله یا تغییر روان‌شناختی به‌عنوان اختلال شخصیت در نظر گرفته شود، باید چند مورد مهم را درباره آن در نظر گرفت. این کار در حوزه وظایف و تخصص روان‌شناس و روان‌پزشک است و هرکسی صلاحیت و مهارت تشخیص این موضوع را ندارد.

هر رخداد در انسان، چه جسمی و چه روانی، دارای منشأ و علت مشخصی است؛ بنابراین نمی‌توان ادعا کرد که اتفاقات بدون دلیل رخ می‌دهند. اختلال شخصیت نیز از این قاعده مستثنا نیست و عوامل متعددی در بروز و ظهور آن نقش دارند. برخی از افراد معتقدند که بروز اختلال شخصیت به دلیل شرایط محیطی، تجربیات و الگوهای فکری و رشدی افراد پایه‌ریزی می‌شوند و به‌مرور در زندگی فرد بروز می‌کنند عده‌ای دیگر بر این باورند که عوامل ژنتیکی در بروز انواع اختلالات شخصیتی مؤثر هستند و احتمال ابتلای فردی که در خانواده‌اش کسی به یکی از این اختلالات مبتلا بوده است، بیش از سایرین است. به‌طور کلی می‌توان گفت دلیل اختلال شخصیت و ابتلای افراد به آن، ترکیبی از عوامل ژنتیکی، بیولوژیکی و محیطی است. تشخیص این دلایل و پیدا کردن نقطه کانونی آن، تنها بر عهده روان‌شناس یا روان‌پزشک متخصص است که در زمینه درمان اختلالات شخصیتی مهارت زیادی دارد.

تحقیقات زیادی در خصوص «اختلال شخصیتی» انجام شده، با این حال از سال ۲۰۰۰ میلادی به بعد بحثی به نام «اختلال شخصیتی وسواسی»^۷ به میان آمد. خصیصه بارز این نوع اختلال شخصیتی

7. Obsessive Personality Disorder

که بیشتر در بین افراد با طبع آرام جلوه‌گر می‌شود، رؤیاهای بلندپروانه است.^۸ با هدف رسیدن به این رؤیاهای، زندگی سخت‌گیرانه آغاز شده که وسواس می‌تواند جنبه مهم آن تلقی شود. معمولاً وسواس به نطفات در حدی رشد کرده که گاه این افراد سه ساعت از زمان روزمره را صرف شستن بدن خود می‌کنند. بسیاری از وسایل که از نظر عموم و عرف تمییز هستند، از دیدگاه این افراد کثیف تلقی می‌شود. به عنوان مثال مبل، خودرو و... کثیف تلقی شده و پس از نشستن بر روی آن می‌بایست به سرعت استحمام نمایند.^۹ مشکل از آنجا آغاز شده که این افراد برای حفظ این زندگی سخت‌گیرانه دست به هر کاری زده و اولویت زندگی خود، حفظ این نظم و انضباط بسیار دقیق است. معمولاً از آنجایی که این افراد به سبب این رفتار غیرمتعارف خود سرزنش می‌گردند، اعتماد به نفس آنها افت کرده و با هدف جلب توجه به اقدامات خشونت‌آمیز روی می‌آورند.^{۱۰} نتایج تحقیقات نشان داده که به علت مذکور مدتی پس از شروع این وسواس، اعمال خشونت‌بار آغاز شده که موجب ناخرسندی اعضای خانواده می‌گردد. در نهایت تمایل به ارتکاب جنایت در این افراد افزایش می‌یابد و همواره در پی تهیه ابزارهای قتاله هستند، چراکه داشتن این وسایل برای آنها جذابیت زیادی دارد.^{۱۱}

مشکل از آنجا شدیدتر می‌شود که تجربه زندگی این افراد محدود بوده و در نتیجه، اصول و مصالح لازم در روابط اجتماعی را رعایت نمی‌کنند. آنها گاه بدون توجه به برخی جوانب با طرح دعاوی سخت، سعی دارند خود را قوی نشان دهند. در این وضعیت، خانواده‌ها معمولاً دو رویکرد در پیش می‌گیرند: نخست، اقدام برای درمان فرد و هم‌زمان حفظ ارزش او؛ دوم، مقابله با رفتار وی که واکنش‌های پرخاشگرانه به همراه دارد.^{۱۲} بی‌احترامی به دیگران، بد غذایی، خواب زیاد، تمایل به ماندن در خانه و عدم تعصب نسبت به خانواده از ویژگی‌های این افراد دانسته شده است.^{۱۳}

8. W. Gadelkarim, et al., "Overlap of obsessive-compulsive personality disorder and autism spectrum disorder traits among OCD outpatients: An exploratory study", *International Journal of Psychiatry in Clinical Practice*, 23, 4(2019), 300.
9. Jon E. Grant, Anthony Pinto & Samuel R. Chamberlain (Eds.), *Obsessive-compulsive personality disorder* (Washington: American Psychiatric Association Publishing, 2019), 23.
10. Hui Lei, et al., "Altered spontaneous brain activity in obsessive-compulsive personality disorder", *Comprehensive Psychiatry*, 96, (2020), 1-6.
11. Clara Marincowitz, Christine Lochner & Dan J Stein, "The neurobiology of obsessive-compulsive personality disorder: a systematic review", *CNS Spectrums*, 27, 6(2022), 665.
12. Andrea Pozza, et al., "Obsessive-compulsive personality disorder co-occurring in individuals with obsessive-compulsive disorder: a systematic review and meta-analysis", *Harvard Review of Psychiatry*, 29, 2(2021), 99.
13. Nili Solomonov, et al., "Comparing the interpersonal profiles of obsessive-compulsive personality disorder and avoidant personality disorder: Are there homogeneous profiles or interpersonal subtypes?", *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 11, 5(2020), 348.

اختلال شخصیت این افراد برای حفظ این وضعیت زندگی بوده و در واقع واکنشی به عمل سخت‌گیرانه آنها محسوب می‌گردد. نکته بسیار مهم در خصوص این نوع اختلال شخصیت آن است که در طی آزمایش‌هایی که با دستگاه‌های پلی‌گراف و دیگر فن‌های بازجویی انجام شده، این افراد پس از وقوع خشونت، آن را به خاطر نمی‌آورند. در واقع شخصیت آنها به نحوی تغییر کرده که دیگر آن را به خاطر نمی‌آورند. پس از طی مدت‌ها تنها کلیاتی از آن را به یاد داشته و حسب نظر اکثر روان‌شناسان اراده‌ای برای ارتکاب این اعمال وجود نداشته و ندارد.^{۱۴}

آنچه از عواقب این قبیل مشکلات در جریان است، شامل جرایم سنگین و اخراج از محیط‌های اجتماعی است. تاکنون درمان قطعی برای این بیماری تجویز نشده، اما روان‌شناسان درصد بهبود آن هستند. در نهایت اینکه این بیماری می‌تواند خطرهای زیادی برای خود فرد و خانواده وی داشته و نیاز است که در صورت مشاهده، به سرعت برای درمان اقدام گردد.

۲- تغییر لحظه‌ای شخصیت و عدالت اجتماعی

عدالت اجتماعی یکی از ابعاد مفهوم عدالت و منظور از آن تخصیص «منصفانه» منابع در یک جامعه است. به این معنا که قانون باید به سطح قابل قبولی از عدالت واقعی و رسمی دست یابد و توزیع منصفانه منابع و برابری فرصت‌ها را تضمین کند.^{۱۵}

در خصوص سه مکتب اصلی عدالت سه نظریه مهم وجود دارد:

آثار ارسطو در خصوص عدالت، که بسیار تأثیرگذار و مورد بحث بوده‌اند و مبنای نظریه‌های مدرن نوارسطویی و فردگرایانه درباره عدالت قرار گرفته‌اند. از جمله مهم‌ترین دستاوردهای روش‌شناسانه ارسطو، تمایز قائل شدن میان عدالت اصلاحی و عدالت توزیعی است که نقشی بنیادین در فلسفه عینیت‌گرای نیچه‌ای و سایر جریان‌های عدالت‌شناسی دارد.

- نظریه‌های قرارداد اجتماعی که آموزه‌های لیبرال کلاسیک خود را با فرضیه معروف قرارداد اجتماعی توجیه می‌کند. بر اساس این فرض، جامعه لیبرال و دمکراتیک مبتنی بر انتخاب آزاد عوامل عاقل و خودمختار است.

- سودمندگرایی فلسفه‌ای است که هدف آن حداکثرسازی رفاه جامعه می‌باشد. نفوذ و قدرت این

14. Michael G. Wheaton & Haley E. Ward, "Intolerance of uncertainty and obsessive-compulsive personality disorder", *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 11, 5(2020), 357.

15. R.J. Barry Jones, *Routledge encyclopedia of international political economy* (New York: Routledge, 2002), 14.

فلسفه نیروی اصلی پشتیبان استحکام و تقویت فلسفه سیاسی بوده است، به‌ویژه پس از پذیرش آن توسط علم اقتصاد نئوکلاسیک. اغلب نظریات معاصر با واکنش (معمولاً منتقدانه) نسبت به ایده‌های سودمندگرایان شروع می‌شوند.

جان رالز سعی نمود نظریه‌ای متعادلانه‌ای ارائه داده که رفاه اجتماعی را بیشتر مدنظر قرار دهد. این نظریه، وی را به برساخته‌ای نظری رهنمون کرد که دهه‌ها مباحثه در خصوص این موضوع را به خود معطوف کرد. در نظر رالز، هر شخص از حقوق اولیه تخطی ناپذیری برخوردار است که بنیان آن عدالت است و حتی رفاه جامعه در کلیتش نمی‌تواند آن را نقض کند. نابرابری اجتماعی باید (از طریق مداخله حکومت) تا حدی کاهش یابد که الف) هسته اصلی حقوق دست‌نخورده بماند و ب) بازدهی اقتصادی که برای رفاه جامعه لازم است، به‌شدت ضربه نخورد. بر این اساس از نظر رالز احترام به آزادی فردی و رعایت حداکثری آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.^{۱۶} سند سال ۲۰۰۶ میلادی سازمان ملل با نام عدالت اجتماعی بیان می‌کند که عدالت اجتماعی می‌تواند به‌طور وسیع، به‌عنوان توزیع منصفانه و مهربانانه [یا از روی همدردی] ثمره‌های رشد اقتصادی فهمیده شود.

نکته بسیار مهم جنایی در خصوص اختلال شخصیت وسواسی آن است که این افراد به‌صورت لحظه‌ای فاقد «اراده» می‌گردند. برخی دیگر از روان‌شناسان این افراد را فاقد «اختیار» دانسته‌اند. طبیعتاً روان‌شناسان بدون برخورداری از دیدگاه جنایی تفاوتی میان «اراده» و «اختیار» قائل نشده و این مهم در ادبیات کامن‌لائی نیز محجور مانده است. با این حال در ادبیات حقوق کیفری و به نظر حقوق دانان برجسته کشورمان، مابین این دو تأسیس اختلاف وجود دارد.

در نظریه مسئولیت کیفری، اختیار از شرایط انتساب مسئولیت کیفری برشمرده شده است. اختیار لغت به معنای آزادی در انتخاب است. قانونگذار در بحث مسئولیت کیفری، فاعلان مکره را از مسئولیت کیفری معاف دانسته است. بدین معنا که افرادی که به دلایل مختلف در تصمیم‌گیری آزادی ندارند، فاقد اختیار دانسته شده و برای آنها مسئولیت کیفری لحاظ نمی‌شود. طبیعتاً کسی که از قدرت آزادی انتخاب خود به طرز ناصحیح استفاده کرده و با چنین آزادی عمل مجرمانه انجام دهد، نسبت به عمل ناصحیح خود دارای مسئولیت است. پیش‌تر قانونگذار در بحث رفع مسئولیت کیفری مجرمان مست، از عبارت «مسلوب الاراده» استفاده کرده بود که بعدتر این اصطلاح با عبارت «مسلوب الاختیار» جایگزین و اصلاح شد؛ چراکه فرد مست به دلیل زایل شدن موقتی عقل، قدرت انتخاب نداشته و لذا فاقد اختیار

16. B. Gomes-Casseres, *Routledge Encyclopedia of International Political Economy* (New York: Routledge, 1999), 17.

اما اراده دستوری از طرف ذهن انسان به انجام فعل بوده که به محض صدور، فعل اجرا می‌گردد. از این جهت است که با وجود اختلاف نظر حقوق دانان کیفری، نظریه قرار گرفتن اراده در عناصر مادی تقویت شده است؛ چراکه به محض صدور دستور از طرف ذهن انسان، فعل اجرا شده و با بحث مادی گره خورده است. زمانی که اختیار یک فرد به هر علتی محدود و یا زائل شده است، اراده وی به آمر منتسب بوده و در واقع با اراده آمر، فعل توسط عامل صورت می‌پذیرد. به عقیده برخی حقوق دانان در صورت فقدان اختیار، صحبت کردن از اراده بی‌معناست. عکس این قضیه نیز ممکن است؛ اگر فردی با اختیار کامل به تصمیم‌گیری اقدام کند، اما به هر دلیل فاقد اراده باشد، هیچ جرمی مرتکب نشده و به سبب نبود عنصر مادی نمی‌توان جرمی برای وی محقق ساخت. در واقع شخص با اختیار نسبت به تصمیم‌گیری اقدام کرده، اما اراده انجام آن را نداشته و به همین سبب قابل سرزنش نیست.^{۱۸}

آنچه از کلام روان‌شناسان برمی‌آید، این است که در لحظه اختلال شخصیت، کنترل بر جسم اصلی زائل شده و اقدامات غیرارادی به نحوی صورت می‌گیرد که بلافاصله پس از بازگشت شخصیت، یادآوری آن بسیار سخت است؛^{۱۹} بنابراین بیمار در لحظه ارتکاب جرم فاقد «اراده» و نه «اختیار» دانسته می‌شود. در واقع بیمار بدون هیچ‌گونه اکراه و اجبار به عمل مجرمانه دست زده و از این رو دارای اختیار است، نیت انجام آن صادر شده ولیکن فعل آن غیرارادی تلقی شده و نه اراده‌ای که موجب مخدوش شدن عنصر مادی جرم می‌گردد. ماحصل بحث اینکه این بیماران دچار چرخش شخصیت شده به نحوی که در شخصیت جدید، اراده مفهومی ندارد. پس از ارتکاب جرم، دوباره شخصیت به حالت اول بازگشته و یادآوری وضعیت پیشین بسیار سخت است.

به دنبال وقوع جرایم متعدد سربازان در نیروهای مسلح، نیروهای وظیفه در بدو ورود به خدمت سربازی، تحت آزمایش روان‌شناسی قرار گرفته و طی یک تقسیم‌بندی به دو گروه «الف» و «ب» تقسیم‌بندی می‌گردند. افراد تعیین شده در گروه «ب» که افراد دوقطبی هستند، از خدمات نظامی منع شده و در بخش‌های غیرنظامی مشغول می‌شوند. پس از ابلاغ نوع فعالیت این نوع سربازان، مسئولیت هرگونه اقدام غیرعقلانی آنان، بر عهده فرمانده یگان است، چراکه پس از ابلاغ به وی می‌بایست حضور

۱۷. مریم آقایی بجستانی، «تجزیه اراده و نقش آن در تنفیذ معاملات اکراهی»، فقه و مبانی حقوق اسلامی، ۶ (۱۳۸۵)، ۱۱۵.
 ۱۸. عباس کاظمی نجف‌آبادی، «تحولات فقهی و تأثیر آن بر مفهوم قصد و رضایت»، فقه و مبانی حقوق اسلامی، ۴۹ (۱۳۹۵)، ۳۲۰.

19. Kiki E M van Broekhoven, et all., "Obsessive-compulsive personality disorder symptoms as a risk factor for postpartum depressive symptoms", *Archives of women's mental health*, 22, 4(2018), 477.

این‌چنین افرادی در مراکز تسلیحاتی به‌شدت محدود شود.

۳- در نظام حقوقی کشور

ماده مهم ۱۴۹ قانون مجازات اسلامی بیان داشته که «هرگاه مرتکب در زمان ارتکاب جرم دچار اختلال روانی بوده به نحوی که فاقد اراده یا قوه تمییز باشد، مجنون محسوب می‌شود و مسئولیت کیفری ندارد.» به نظر می‌رسد که قانونگذار کشور در اینجا بین «اراده» و «اختیار» تفاوتی قائل نشده است. با این حال ضمن تفسیر موسع بخش شروع به جرم که آغاز آن از ماده ۱۲۲ قانون مجازات اسلامی است، می‌توان فقدان اراده در لحظه وقوع جنایت را عامل رفع مسئولیت کیفری دانست.

اختیار به معنای قدرت انتخاب میان چند مسیر است و انسان باید از نعمت عقل خود برای انتخاب صحیح بهره‌گیرد؛ در صورت استفاده نادرست از این قدرت، مسئولیت کیفری بر او مترتب خواهد بود. قانون مجازات اسلامی نیز در ماده ۱۴۰ ق.م.ا. به‌صراحت اختیار را از شرایط انتساب مسئولیت کیفری دانسته است. در نظریه تحقق جرم، فردی که فاقد اختیار است، نیت مجرمانه‌ای برای ارتکاب فعل مجرمانه نداشته و به همین سبب جرم محقق نمی‌گردد. به‌طور مثال فرد مکره، تنها با هدف رفع خطر دست به عمل مجرمانه زده که نیت مجرمانه‌ای برای آن لحاظ نمی‌گردد. در اینجا به‌خوبی وضعیت خلط حدود تحقق جرم و مسئولیت کیفری مشخص است. اراده نیز به معنای صدور دستور ذهنی به ارتکاب فعل مجرمانه است که با توجه به نبود خلاً زمانی بین اراده و ارتکاب فعل، در زیرمجموعه عنصر مادی جای داشته و هم در بحث تحقق مسئولیت کیفری و هم در بحث تحقق جرم، جزئی از عناصر آن شمرده شده که این نیز گونه‌ای دیگر از خلط حدود است.

بحث مفصل در خصوص اراده خارج از پژوهش کنونی بوده که جهت اطاله کلام از آن خودداری شده است. با این حال ذکر این نکته قابل توجه است که اگر در وقوع جرم، اراده به هر نحو زایل شده باشد، نمی‌توان مجرم را مجازات نمود، چراکه مصادیق آن مانند ارتکاب جرم در حالت بیهوشی و خواب و دیگر موارد مرتبط، فاقد مسئولیت کیفری شناخته شده و البته به نظر اقوی حقوق دانان، در واقع جرمی به وقوع نپیوسته که نیازمند تحقیقات باشد؛ هرچند که پیاده‌سازی این نظریه در عمل ممکن نخواهد بود، چراکه اگر به‌سادگی از کنار برخی جرایم عبور شود، تمایل به تکرار آن به‌شدت افزایش خواهد داشت.

در خصوص بیماری مذکور، روان‌شناسان چنین اثبات نمودند که در حین تغییر شخصیت، اراده به‌کلی زایل شده و کنترل جسم شخص از نیروی ناشناخته دیگری ناشی می‌شود. خارج از عرف و رویه قضایی، چنین اقدامی از دیدگاه حقوق کیفری، جرم محسوب شده ولیکن در نهایت مجازات برای مجرم

اتفاق نخواهد افتاد.

اما مسئله‌ای که اکثریت حقوق‌دانان کیفری به آن توجه داشته و دارند این است که شناخت این وضعیت در نظام حقوقی کشور عملاً ممکن نیست. فرض شود که قتل توسط فردی دارای اختلال روانی اتفاق می‌افتد. فعل مجرم، نوعاً کشنده است و نمی‌توان به‌سادگی از کنار این مهم گذشت. معمولاً آزمایش‌های خاص توسط پلیس آگاهی انجام می‌شود و اگر دستگیری در لحظه جنایت اتفاق افتاده باشد، می‌توان از وضعیت سلامت عقلی اطمینان حاصل نمود. پس از طی مراحل تحقیقات، در نهایت اگر پزشکی قانونی وضعیت جنون مجرم را تأیید و قاضی نیز به این مسئله اطمینان حاصل نماید، متهم از قصاص معاف شده و می‌بایست تا زمان افاقه کامل در بیمارستان روانی حبس گردد. دیه نیز توسط عاقله وی باید پرداخت شود.^{۲۰} با این حال در خصوص اینکه فرد از نظر عرفی و عمومی سالم بوده و تنها در لحظه ارتکاب جنایت دچار اختلال روانی شده است، هنوز معیار مشخص و دقیقی وجود ندارد. مجرمین ضمن استناد به این مهم عاجزانه بیان می‌دارند که اصلاً قصدی برای جنایت نداشته و در آن لحظه عقل به‌درستی تصمیم نگرفته است. با این حال اماره‌های مرتبط با اثبات عمدی بودن جنایت، مانع از آن شده که قاضی این سخنان را باور نماید. پزشکی قانونی نیز نمی‌تواند به‌صورت یقین تشخیص دهد که در آن لحظه عقل وجود داشته یا خیر؛ بنابراین این ادله به سهولت رد شده و مجازات قتل عمدی در خصوص مجرم اجرا می‌گردد.^{۲۱}

ماحصل بحث اینکه در خصوص زوال لحظه‌ای عقل و اراده در لحظه وقوع جرم، به سبب فقدان ادله اثبات موثق و وجود امارات قوی مبنی بر وقوع جرم، بحث رفع مسئولیت کیفری عملاً جز نوشته‌ای بر روی کاغذ اعتباری دیگر نداشته و قابلیت کاربرد ندارد و این مسئله مورد انتقاد حقوق‌دانان واقع شده است. از دیدگاه جرم‌شناسی، در شرایطی که چنین ادعاهایی به‌آسانی پذیرفته شود و بدون استناد محکم، فقدان عقل در لحظه وقوع جنایت مورد تأیید قرار گیرد، ترس از مجازات کاهش یافته و جامعه با خطرات جدی روبه‌رو خواهد شد؛ از این رو ضرورت دارد این‌گونه ادعاها با رویکردی سخت‌گیرانه و دقیق مورد بررسی قرار گیرد.

۴- در نظم حقوقی کانادا

نظام حقوقی کشور کانادا در زمره نظام‌های کامن‌لایی قرار داشته و عرف در تعیین مصادیق حقوقی از

۲۰. سیدعلی حائری (شاه‌باغ)، شرح قانون مجازات عمومی، ویرایش اول (تهران: مجمع ذخایر اسلامی، ۱۳۸۹)، ۱۵.

۲۱. برهان خاطری، فرایند تکوین جرم، ویرایش اول (تهران: انتشارات خرسندی، ۱۳۹۰)، ۱۵.

جایگاهی ویژه برخوردار است. در خصوص بیماری مذکور که بیش از دو دهه از عمر تحقیقات علمی مرتبط بدان نگذشته و به نسبت دیگر مسائل روان‌شناسی، تحقیقات نسبتاً اندکی در این مورد انجام شده، نظام قضایی کانادا رویه زود هنگامی در پیش گرفته است. در صورتی که مجرم ادعای وجود این نوع بیماری را داشته باشد، اقدامات ذیل صورت خواهد گرفت:^{۲۲}

مجرم در اتاقی نسبتاً کثیف حبس شده و حالات وی از حیث اختلالات عصبی بررسی می‌گردد. تلفن همراه وی از این حیث که دارای عکس و فیلم‌های جنایی باشد، مورد بررسی قرار می‌گیرد. حیواناتی نظیر جوجه و موش به همراه آلات قتاله به وی اعطا شده و جنایت بر حیوانات به صورت نامحسوس رصد می‌گردد. در صورت تشخیص تغییر شخصیت از وی بازجویی شده و در لحظه بازگشت شخصیت نیز مجدداً از وی بازجویی می‌گردد. از دستگاه‌های دروغ‌سنج استفاده می‌شود. ماجرای جرم از زبان خودش استماع شده و این اقدام چند بار تکرار می‌شود. در نهایت در خصوص تغییر شخصیت وی در لحظه وقوع جرم تصمیم‌گیری شده و پزشکی قانونی گزارش مکتوب خود را به نزد قاضی می‌فرستد.^{۲۳} قاضی نیز از نظر شکلی این تحقیقات را بررسی نموده و در نهایت حکم برائت از جرم را صادر می‌نماید؛ اما جهت اصلاح و درمان، متهم در اختیار پزشکی قانونی قرار خواهد گرفت.^{۲۴}

آنچه روان‌شناسان در حال حاضر برای افاهه این بیماران پیشنهاد داده‌اند، کار سخت در مناطق سردسیر است. معمولاً این افراد در معادن مناطق مرکزی و شمالی کانادا به کار مشغول بوده تا در نهایت افاهه کامل آنها توسط پزشکی قانونی اعلام گردد. در سال ۲۰۱۹، ۲۴ فقره جرم با این مضمون به نظام قضایی کانادا ارجاع شد که از این میان، تنها ۶ نفر بهبودی کامل یافتند.^{۲۵} در سال ۲۰۲۰، تعداد این جرایم به ۲۷ فقره رسید که فقط ۳ نفر از مرتکبان آن بهبودی کامل پیدا کردند.^{۲۶} در سال ۲۰۲۱، ۱۷ فقره از این نوع جرم گزارش شد که ۱۴ نفر از مرتکبان بهبودی کامل یافتند.^{۲۷} در سال ۲۰۲۲، ۱۴ فقره جرم

22. Madison Twa, "Crazy and Caucasian? The Influence of Race, Gender, and Crime Variables on Perceptions of Criminal Responsibility", *Student Research Day*, 6, 1(2021)¶41.

23. Laura McKendy & Rosemary Ricciardelli, "The pains of imprisonment and contemporary prisoner culture in Canada", *The Prison Journal*, 101, 5(2021), 530.

24. Kanika Samuels-Wortley, "To serve and protect whom? Using composite counter-storytelling to explore Black and Indigenous youth experiences and perceptions of the police in Canada", *Crime & Delinquency*, 67, 8(2021), 1139.

25. Adam Cotter, "Intimate partner violence in Canada, 2018: An overview", *Juristat: Canadian Centre for Justice Statistics*, 1(2021), 5.

26. Laura Savage, "Intimate partner violence: Experiences of women with disabilities in Canada, 2018", *Juristat: Canadian Centre for Justice Statistics*, 1(2021), 3.

27. Dale Spencer, et al., "Occupational Stress, Correctional Officers, and Training for the Job: Probing Sources of Stress During the Correctional Service of Canada's Correctional Training Program",

مشابه به دستگاه قضایی گزارش شد که تاکنون هیچ یک از مرتکبان بهبود کامل نیافته‌اند.^{۲۸} رویه‌ای که دولت کانادا در این خصوص در پیش گرفته، از چند جنبه قابلیت بررسی دارد. نخست، شناسایی یکی از جنبه‌های زوال عقل در لحظه وقوع جنایت با ادله قوی مشخص شده که گامی به سوی عدالت خوانده می‌شود. دوم، اقدامات پیشگیرانه مناسبی برای اصلاح این بیماران اتخاذ شده است. با این حال به رسمیت شناختن این وضعیت از اختلال شخصیتی می‌تواند به راه‌گریزی برای فرار از مجازات ارزیابی گردد که در نهایت امنیت جامعه را به خطر خواهد انداخت.

۵- ادله اثبات

یکی از ویژگی‌های خاص نظام «حقوق نوشته» آن است که نحوه ادله اثبات می‌بایست با ذکر جزئیات مشخص گردد. در ادبیات حقوقی کامن‌لا، علم قاضی قوی‌ترین درجه اثبات را داراست و این در حالی است که در نظام حقوقی نوشته، در غیاب دیگر ادله و تناقض آنها، علم قاضی کارایی لازم را داشته و بر مبنای آن حکم مقتضی صادر می‌گردد.^{۲۹}

چنانچه بیان شد در خصوص جنون دائمی، نظریه پزشکی قانونی و علم قاضی به‌عنوان ادله اثبات کفایت دارد؛ اما در خصوص جنون لحظه‌ای نمی‌توان به این نظریات استناد نمود. البته نکته قابل توجه دیگر اینکه برای درجه اعتبار ادله نیاز است که میزان اطمینان به‌درستی مشخص گردد. به‌عنوان مثال می‌توان به ذکر این مثال پرداخت که با وجود عمر بیش از چند دهه از دستگاه پلی‌گراف، امروزه دستگاه دروغ‌سنج به‌عنوان ادله اثبات مورد استفاده قرار نگرفته و در جریان تحقیقات جنایی می‌تواند مبنا فرض شود. این مهم در دکتترین حقوق کیفری به رسمیت شناخته شده که نباید برای مبنای تحقیقات، هیچ محدودیتی فرض کرد چراکه قاعده خاصی در این مورد وجود ندارد. از این رو ادله با درجه اعتبار نسبتاً ضعیف به‌عنوان مبنای تحقیقات قرار خواهند گرفت.^{۳۰}

با توجه به قدمت روش دروغ‌سنجی کلاسیک و کارهای تحقیقاتی و عملیاتی فراوانی که بر روی آن

Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice, 65, 3(2023), 35.

28. Chevelle Malcolm, "Human to Human: A Poem Written for Pamela George", In: *Unsettling Colonialism in the Canadian Criminal Justice System*, edited by Vicki Chartrand and Josephine Savarese (Canada: Athabasca University Press, 2023), 14.

۲۹. عباس زراعت، شرح مختصر قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، ویرایش اول (تهران: انتشارات ققنوس، ۱۳۹۳)، ۴۳.

۳۰. اسماعیل عبداللهی، مسئولیت کیفری بدون تقصیر در نظام‌های حقوقی ایران و انگلستان، ویرایش اول (تهران: میزان، ۱۳۹۳)، ۹۱.

انجام شده است، امروزه قواعد و دستورالعمل‌های معتبر و دقیقی برای نحوه طراحی آزمون، روش تفسیر علامت‌ها و حتی مشخصات محل آزمون در این روش تدوین شده است. همچنین امروزه با بهره‌گیری از قابلیت‌های پردازشی رایانه (پلی‌گرافی رایانه‌ای)، سرعت و کیفیت عملکرد بهتری یافته است. با این حال همواره تلاش‌هایی برای یافتن روش‌های جایگزین برای آن وجود داشته است. هدف از طراحی این روش‌ها، عموماً بالا بردن دقت تشخیص روش و رفع بعضی از محدودیت‌های روش دروغ‌سنجی کلاسیک از جمله زمان‌گیر بودن آزمون، نیاز به اتصال حسگرهایی به بدن سوژه و عدم امکان انجام آزمون بدون آگاهی سوژه بوده است. در هر یک از این روش‌های جایگزین، از یک یا چند پارامتر حیاتی دیگر به‌عنوان نشانه‌های دروغ‌گویی استفاده می‌شود که از جمله آنها می‌توان به لرزش صدا، الگوی حرکات پرشی چشم، قطر مردمک چشم، توزیع جریان خون در مغز و پتانسیل‌های الکتریکی مغز اشاره کرد. در مورد اخیر یعنی پلی‌گرافی بر اساس سیگنال‌های برانگیخته مغزی که راهکارهای پیشرفته‌تر، پردازش و تجزیه و تحلیل سیگنال‌های مغزی را به کار می‌گیرد، کیفیت و کارایی بالاتری را نسبت به پلی‌گرافی کلاسیک و روش‌های دیگر گزارش داده‌اند و همچنان جزء پروژه‌های مفتوح و به‌روز دنیا هست؛ هرچند به نظر می‌رسد به علت جدید بودن موضوع، هنوز راه درازی را برای به ثمر نشستن نهایی در پیش دارد.

دروغ‌سنج‌های مدرن، الگوهای تنفس، فعالیت قلبی - عروقی و واکنش‌های الکتریکی پوست را که توسط سیستم عصبی ناخودآگاه کنترل می‌شود، بررسی و ثبت می‌کنند و در حال حاضر با سخت‌افزارهای پیشرفته دیجیتالی شده‌اند. با وجود این حتی اگر چنین فن‌هایی به‌درستی به کشف دروغ‌ها کمک کنند، چشم‌انداز استفاده از آنها باعث ایجاد سؤالات مهمی درباره نفوذ در حریم خصوصی افکار (ذهن) می‌شود. هرچند که رویه مذکور در خصوص اثبات بیماری اختلال شخصیت وسواسی به رویه قضایی مبدل شده، اما در خصوص کیفیت این ادله اطلاعات چندان در دسترس نیست. در این خصوص دو فرض مطرح است؛

در حالت اول ممکن است درجه اثبات این ادله بسیار بالا باشد که نیاز است مورد اعتماد افراد موثق قضایی قرار گیرد. در عین حال برای این مهم نیاز به آزمایش‌های مکرر محسوس است. از آنجا که کشورمان در زمینه سلامت، پیشرفت‌های خوبی داشته و پزشکان کشورمان گاه از شهرتی به‌مانند هم‌تایان خود در اروپا و آمریکا برخوردارند، قادر خواهند بود که ضمن بررسی این نوع ادله، نقاط قوت و ضعف آن را شناسایی نموده و در صورتی که به این مهم اطمینان حاصل نمایند، زمینه برای مبدل شدن آن به قانون را فراهم دارند. در کشور ما پیش از فرایند تقنین، تحقیقات در کمیسیون‌های تخصصی

انجام می‌شود و هدف کلی آن است که پیش از تصویب قانون، زوایای مختلف آن مورد بررسی قرار گیرد. در حالت دوم ممکن است اعتبار این روش به‌طور کامل زیر سؤال رود. در این صورت حتی خود نظام حقوقی کانادا که نسبت به رویه‌سازی آن اقدام کرده، دارای مسئولیت خواهد بود. استناد به ادله اشتباه به معنای صدور حکم اشتباه بوده که در کشور ما مستوجب مسئولیت مدنی جبران خسارت برای قضات خواهد بود (اصل ۱۷۱ قانون اساسی).

ماحصل بحث این است که می‌توان توسط افراد معتمد، روش مذکور در خصوص اختلال شخصیت و سواسی را مورد واکاوی قرار داد و در صورتی که این روش دارای اطمینان بالا خوانده شود، رویه مذکور در کانادا را به‌عنوان یکی از ادله اثبات بیماری مذکور در خصوص جرایمی که مرتکبان آن نسبت به اختلال عقل خود در لحظه وقوع جرم ادعا دارند، به کار گرفت.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

قوانین با این هدف وضع شده که اصول کلی عدالت را اجرایی نمایند. اگر قانون بدون ضمانت اجرا باشد، تحقق هیچ یک از اهداف والای آن امکان‌پذیر نخواهد بود. شخصی که به‌صورت لحظه‌ای عقل خویش را از دست داده و در این میان مرتکب جرمی نیز شده، فاقد عناصر روانی و مادی جرم است. لذا کیفردهی وی عملاً با اصول عدالت کیفری همخوانی ندارد. تنها می‌بایست وی را ملزم به درمان نمود و در صورت خطرناک بودن وضعیت روانی، در مکانی مناسب نگهداری شود. با این حال یکی از آفات این حمایت قانونی آن است که مجرمین به بهانه چنین وضعیت روانی، سعی در فرار از مجازات دارند و اگر در این امر موفقیت یابند، اهداف عالی سیاست کیفری محقق نخواهد شد؛ بنابراین با هدف دستیابی به اهداف عالی می‌بایست ادله اثبات قابل اعتمادی یافت. نظام قضایی کانادا در خصوص این بیماری نسبتاً تازه شناخته‌شده ادله اثباتی به کار بسته که می‌تواند مورد اعتماد باشد. با توجه به اینکه کانادا تنها کشوری در جهان است که در حال حاضر به این ادله استناد نموده، می‌تواند الگویی برای دیگر کشورها قرار گیرد. در این خصوص می‌بایست متخصصین مورد اعتماد نظر دهند و اگر بتوان با این اعتماد نسبت به شناخت دقیق وضعیت مجرم در حین ارتکاب جرم اظهارنظر نمود، به‌درستی می‌توان مانع از کیفر به فردی شد که در ارتکاب جرم قصوری نداشته است. نظام حقوقی کشورمان به‌طور کلی در اجرای ماده ۱۴۹ قانون مجازات اسلامی دارای ضعف است، چراکه ادله اثبات جرایم بسته به ماهیت آنها تفکیک گردیده و برای اثبات زوال عقل لحظه‌ای در زمان وقوع جرم، ادله قانونی قابل اعتمادی معرفی نشده است. می‌توان الگوی به‌کاررفته در کشور کانادا را مورد آزمون قرار داد و در صورتی که از نظر علمی

معیارهای لازم برای اطمینان بخشی به دغدغه‌های قضایی را داشته باشد، به صورت آیین نامه اجرایی به پزشکی قانونی معرفی گردد. در این صورت حتی بدون نیاز به تغییر قوانین موضوعه، می‌توان موارد مشابه را از پزشکی قانونی استعلام نمود و در صورت صدور گزارش مرتبط، علم قاضی نیز تأییدکننده آن باشد. طبیعتاً دیدگاه کلی قضایی می‌بایست ناظر شکلی گزارش‌های تخصصی باشد و در این صورت است که می‌توان وضعیت مورد نظر را با کمترین خطا شناسایی نمود.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی
قرآن کریم.

- ایمانی، معصومه. «بررسی تطبیقی شاخصه‌های عنصر روانی جرم در نظام حقوقی ایران و انگلستان». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تبریز: دانشگاه تبریز، ۱۳۹۸.
- آقایی بجنستانی، مریم. «تجزیه اراده و نقش آن در تنفیذ معاملات اکراهی». فقه و مبانی حقوق اسلامی، ۶(۱۳۸۵)، ۱۰۷-۱۱۸.
- بیگلری، پویان. «بررسی عنصر روانی جرم بین‌المللی نسل‌زدایی در فقه و حقوق». پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، ۴، ۱۱(۱۳۹۶)، ۱-۳۰.

Doi:10.22091/csiw.2018.1604.1137

- حائری (شاه‌باغ)، سیدعلی. شرح قانون مجازات عمومی. ویرایش اول. تهران: مجمع ذخایر اسلامی، ۱۳۸۹.
 - خاطری، برهان. فرایند تکوین جرم. ویرایش اول. تهران: انتشارات خرسندی، ۱۳۹۰.
 - خالقی، علی و محمدعلی رجب. «تحلیل معیار نوعی در عنصر روانی جرم قتل عمدی (مطالعه تطبیقی)». پژوهشنامه حقوق کیفری، ۴، ۷(۱۳۹۲)، ۱۲۱-۱۴۶.
 - زراعت، عباس. جرایم علیه اشخاص. ویرایش اول. تهران: انتشارات فکرسازان، ۱۳۸۶.
 - زراعت، عباس. شرح مختصر قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲. ویرایش اول. تهران: انتشارات ققنوس، ۱۳۹۳.
 - شاه‌بخشی، رحیم. «جایگاه عنصر روانی جرایم عمدی در حقوق کیفری افغانستان و ایران». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. جامعه المصطفی العالمیه، ۱۳۹۹.
 - صالح‌آبادی، مژگان و حسین توده. «بررسی نقش اراده در عنصر روانی جرم». سومین همایش ملی پژوهش‌های نوین در حوزه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی ایران. قم، ۱۳۹۶.
 - عبداللهی، اسماعیل. مسئولیت کیفری بدون تقصیر در نظام‌های حقوقی ایران و انگلستان. ویرایش اول. تهران: میزان، ۱۳۹۳.
 - کاظمی نجف‌آبادی، عباس. «تحولات فقهی و تأثیر آن بر مفهوم قصد و رضایت». فقه و مبانی حقوق اسلامی، ۴۹(۱۳۹۵)، ۳۱۱-۳۲۸.
- ب) منابع خارجی

- Cotter, Adam. "Intimate partner violence in Canada, 2018: An overview". *Juristat: Canadian Centre for Justice Statistics*, 1(2021), 1-23¹

- Gadelkarim, W., S. Shahper, J. Reid, M. Wikramanayake, S. Kaur, S. Kolli, S. Osman & N A Fineberg. "Overlap of obsessive-compulsive personality disorder and autism spectrum disorder traits among OCD outpatients: An exploratory study". *International Journal of Psychiatry in Clinical Practice*, 23, 4(2019), 297-306¹doi: 10.1080/13651501.2019.1638939.

- Gomes-Casseres, B. *Routledge Encyclopedia of International Political Economy*. New York: Routledge, 1999.

- Grant, Jon E., Anthony Pinto & Samuel R. Chamberlain (Eds.). *Obsessive-compulsive*

personality disorder. Washington: American Psychiatric Association Publishing, 2019.

- Jones, R.J. Barry. *Routledge encyclopedia of international political economy*. New York: Routledge, 2002.

- Lei, Hui, Li Huang, Jingxuan Li, Wanting Liu, Jie Fan, Xiaocui Zhang, Jie Xia, Ke Zhao, Xiongzhao Zhu & Hengyi Rao. "Altered spontaneous brain activity in obsessive-compulsive personality disorder". *Comprehensive Psychiatry*, 96, (2020), 1-6. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2019.152144>

- Malcolm, Chevelle. "Human to Human: A Poem Written for Pamela George". In: *Unsettling Colonialism in the Canadian Criminal Justice System*. edited by Vicki Chartrand and Josephine Savarese. Canada: Athabasca University Press, 2023.

- Marincowitz, Clara, Christine Lochner & Dan J Stein. "The neurobiology of obsessive-compulsive personality disorder: a systematic review". *CNS Spectrums*, 27, 6(2022), 664-675. <https://doi.org/10.1017/S1092852921000754>

- McKendy, Laura & Rosemary Ricciardelli. "The pains of imprisonment and contemporary prisoner culture in Canada". *The Prison Journal*, 101, 5(2021), 528-552. <https://doi.org/10.1177/00328855211048166>

- Pozza, Andrea, Vladan Starcevic, Fabio Ferretti, Carolina Pedani, Roberta Crispino, Guido Governi, Simonetta Luchi, Antonella Gallorini, Christine Lochner & Anna Coluccia. "Obsessive-compulsive personality disorder co-occurring in individuals with obsessive-compulsive disorder: a systematic review and meta-analysis". *Harvard Review of Psychiatry*, 29, 2(2021), 95-107. DOI: 10.1097/HRP.0000000000000287

- Samuels-Wortley, Kanika. "To serve and protect whom? Using composite counter-storytelling to explore Black and Indigenous youth experiences and perceptions of the police in Canada". *Crime & Delinquency*, 67, 8(2021), 1137-1164. <https://doi.org/10.1177/0011128721989077>

- Savage, Laura. "Intimate partner violence: Experiences of women with disabilities in Canada, 2018". *Juristat: Canadian Centre for Justice Statistics*, 1(2021), 1-23.

- Solomonov, Nili, Nadia Kuprian, Sigal Zilcha-Mano, J. Christopher Muran & Jacques P. Barber. "Comparing the interpersonal profiles of obsessive-compulsive personality disorder and avoidant personality disorder: Are there homogeneous profiles or interpersonal subtypes?". *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 11, 5(2020), 348-356. doi: 10.1037/per0000391

- Spencer, Dale, Rose Ricciardelli, Marcella Siqueira Cassiano and Ayla Zehtab-Jadid. "Occupational Stress, Correctional Officers, and Training for the Job: Probing Sources of Stress During the Correctional Service of Canada's Correctional Training Program". *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 65, 3(2023), 32-46. <https://doi.org/10.3138/cjccj-2022-0031>

- Twa, Madison. "Crazy and Caucasian? The Influence of Race, Gender, and Crime Variables

on Perceptions of Criminal Responsibility”. *Student Research Day*, 6, 1(2021), 41.

- van Broekhoven, Kiki E M, Annemiek Karreman, Esther E Hartman, Paul Lodder, Joyce J Endendijk, Veerle Bergink & Victor J M Pop. “Obsessive-compulsive personality disorder symptoms as a risk factor for postpartum depressive symptoms”. *Archives of women’s mental health*, 22, 4(2018), 475-483. Doi: 10.1007/s00737-018-0908-0

- Wheaton, Michael G. & Haley E. Ward. “Intolerance of uncertainty and obsessive-compulsive personality disorder”. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 11, 5(2020), 357-364. Doi: 10.1037/per0000396

This Page Intentionally Left Blank